

קונטרס ברור נוסף בדין עשיית מנורה בביהכנ"ס

כתב הרמב"ם פ"ז מה' בית הבחירה ה"י: "ואסור לאדם שיעשה בית תבנית היכל, אכסדרא, תבנית אולם, חצר כנגד העזרה, שולחן בצורת שולחן ומנורה בצורת מנורה, אבל עושה הוא מנורה של חמשה קנים או של שמונה קנים או מנורה שאינה של מתכת, אע"פ שיש לה שבעה קנים" ע"כ.

מקור הלכה זו בגמ' ע"ז מ"ג, א': "תנן התם דמות צורות לבנות היה לו לר"ג בעלייתו, בטבלא בכותל שבהן, מראה את ההדיוטות ואומר להן: כזה ראיתם או כזה ראיתם ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמישי המשמשים לפני, אמר אביי: לא אסרה תורה, אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן. כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה, תבנית אולם, חצר, תבנית עזרה, שולחן, תבנית שולחן, מנורה, תבנית מנורה, אבל הוא עושה של ה' ושל ח' ושל ז' לא יעשה, אפי' של שאר מיני מתכות, רבי יוסי בר יהודה אומר: אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי, אמרו לו: משם ראייה שפודין של ברזל היו ומחופין בבעץ העשירו וכו'".

לפי המבואר בסוגיא שם, ילפינן מהפסוק "לא תעשון אתי" שני ענינים: א) לא לעשות כדמות שמשים במרום, דהיינו אופנים ושרפים, וכן ב) לא לעשות כדמות מקדש וכליו, לכאורה, כיון דילפינן לה לתרווייהו מחד קרא, מסתברא ששם איסורן אחד הוא. אבל לא כן מצינו לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, את האיסור של עשיית תבנית מקדש וכליו, קבע הרמב"ם בה' בית הבחירה עם הלכות מורא מקדש, וזה מורה כי שרש האזהרה הוא, משום מורא מקדש וכבודו, שכל העושה כתבניתו, ה"ז פוגע בכבוד המקדש, כמובן, ואילו האיסור לעשות דמות שמשים שבמרום, הלא הם כתובים בה' עבודה זרה פ"ג ה"י: "אסור לעשות צורות לנוי ואע"פ שאינה עבודת כוכבים, שנאמר: "לא תעשון אתי". כלומר: צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים וכו'. עכ"ל. מתוך דברים אלו לכאורה ברור כי לדעת הרמב"ם, יסוד האיסור הוא משום סרף ע"ז, ולכאורה הוא דבר הטעון באור, איך ילפינן מחד קרא, שהוא אותו האיסור עצמו, שני מיני איסורין שאינם שייכים זל"ז, איסור ע"ז מזה וחובת מורא מקדש מזה.

קט קונטרס ברור נוסף בדין עשיית מנורה בביהכ"ס

אמנם אחרי העיון נראה לעני"ד לומר כי לשיטת הרמב"ם, אכן עיקר המקרא נאמר על צורות שמשי במרום ומשום סרך ע"ז, שהרי איסור זה הוא לאו גמור מהתורה במנין המצוות, והעושה צורה לוקה ארבעים, כמבואר ברמב"ם שם, כמ"ש בספר המצוות ל"ת ד': "שהזהירונו מעשות צורות בעלי חיים, מהעצים והאבנים והמתכות וזולתם ואע"פ שלא יעשו להעבד וזה הרחקה מעשות הצורות כלל, כדי שלא יחשוב בהם מה שיחשבו הסכלים עובדי ע"ז, שיחשבו כי לצורות כוחות והוא אמרו יתברך לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב וכו"ל. עכ"ל.

אכן, באיסור עשיית צורת מקדש וכליו, לא כתב הרמב"ם אלא לשון איסור בלבד, ופשיטא שאין בו מלקות, ונראה שטעמו הוא שאין על כך לאו גמור, שהרי גם אם נאמר, שגם על עשיית תבנית מקדש וכליו איכא לאו גמור, נמצא דלאו זה הוא לאו שבכללות, דהיינו לאו אחד שכולל שני ענינים נפרדים, איסור ע"ז ואיסור מורא מקדש, ובכה"ג הרי אין מלקות כלל על אף אחד מהלאוין, ולכן מוכרח הדבר לומר, שהלאו בעיקרו אמור רק מטעם ע"ז ועליו יש מלקות, ואילו על עשיית תבנית מקדש ליכא לאו, אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא וסמכינן אהך קרא. ועיי' היטב מ"ש על זה בס' משנת חכמים על ה' ע"ז סי' י"ח. וראה השגות הראב"ד פ"ג מעכו"ם ה"ט ודברי רבינו המאירי ע"ז מ"ג, א', ודו"ק.

אמנם אחרי העיון נראה יותר לפרש, דבאמת הוי האיסור לעשות תבנית בית וכליו איסור עשה דאורייתא, שהרי "מורא מקדש" הוא מצות עשה, אלא שלא נתפרש בתורה להדיא מהו המורא, וחכמים פירשו מה הם הדברים הנכללים במורא, וקבעו בעומק חכמתם, שעשיית תבנית מקדש וכליו הוא העדר מורא מקדש. ואסמכוהו על קרא "דלא תעשון אתי". ויש לעיין בדבר. ראה מ"ש רבינו בעל המנח"ח במצוה ל"ט, שמבאר יפה המקור לשיי הרמב"ם, מתוך הסוגיא שם, ודו"ק.

אכן בקרית ספר ה' בית הבחירה שם כתב וז"ל: "ומה שאסור חוץ למקדש, נראה דהוי "דרבנן", דאי מדאורייתא אפילו בזה"ז אסור, דיראת מקדש לעולם כדילפינן, ואיסור עשיית בית תבנית היכל וגו', אפשר דהוי נמי "מדרבנן" כל שלא איכוון לקדש". עכ"ל. דברי המבי"ט צ"ב: דנקט דאע"ג דאיסור זה הוא מכלל מורא מקדש, שהוא עשה דאורייתא, מ"מ מהתורה יש חובת מורא רק במקדש עצמו, ועשיית תבניתו שהוא מעשה שחוץ למקדש, אינו אסור מהתורה, אבל מש"כ בסוף דבריו, "כל שלא אכוון לקדש", קשה לעמוד על סוף כונתו מאי קאמר. וצ"ע.

כאמור, זוהי דעת המבי"ט. אבל המהרי"ק שרש ע"ה, הובא בב"י יו"ד סי' קמ"א בסופו, כתב: שהוא "איסור תורה", וכ"ה בר"ן ע"ז שם, עיי"ש. וי"ל בפשוטו: משום "מורא מקדש" וכדאמרן, ואע"פ שהטור וב"י שם כללו הלכה זו בהלכות ע"ז, י"ל שגם לדעתם הוא איסור מורא מקדש. אמנם יש לעיין בדבר ואולי דעת הטור היא דוקא לומר, שהוא גם סרך ע"ז, ואולי ה"ז דומה לאיסור קדשים בחוץ, שהוא גם סרך ע"ז וכמפורש בתורה: "ולא יזבחו עוד את זבחיהם אשר הם זובחים וגו'" ודו"ק היטב. עיי"ש.

והנה לא נתפרש להדיא בדברי המהרי"ק, אם גם בשל זהב איכא איסורא בלי גביעים וכו'. ולכאורה כיון דהדבר תלוי במה שהוא ל"עכובא", אי"כ של זהב מותר לעשות, אם אין בו גביעים כפתורים ופרחים, כיון שכולם מעכבים זא"ז, וצ"ע הלכה למעשה.

אכן בשאלה זו נחלקו רבותינו הפוסקים, כמו שהזכרנו בתשובתנו לעיל ועיין בבכור שור ר"ה כ"ד, ב', שהבין בדברי הש"ך, יו"ד שם ס"ק ל"ו, שרק אם גביעים וכו', מעכבים אסור לעשות כתבנית, ולפיכך בזהב שהם מעכבים, באמת מותר לעשות בלי גביעים, והוא נחלק עליו, מסתימת לשון ר"י מקורביל והמחבר בשו"ע: "דבכל גוונא אסור לעשות בלי גביעים, לא שנא של שאר מתכות, לא שנא של זהב", עיי"ש.

אמנם הבכור-שור, לא ביאר טעמא מאי, והרי לכאורה הדיוק בש"ך הוא נכון, ומהלך פסק המהרי"ק הוא באופן זה, דהכל תלוי במה שמעכב, וצ"ע טעמו של הבכור שור, שלא פסק כן, וראה גם מ"ש בח"י רבינו עקיבא איגר על שו"ע יו"ד שם.

אכן עיקר הלכה זו המובאת במנחות כ"ח, א', ונפסקה ברמב"ם פ"ג מה' בית הבחירה ה"ה — והוא: **שבמנורה מזהב הכל מעכב זא"ז**, ואם חסר אפי' גביע אחד וכיו"ב המנורה פסולה, ואילו בשל שאר מתכות אי"צ לכל זה. הלכה זו כולה צריכה ברור, מדוע אם עשאה מזהב לא תוכשר בלי כל גביעים ופרחים, דלא גרע משאר מתכות, ואטו בגלל שהיא מזהב, ה"ז גרועה משאר מתכות, והרי י"ל דל מעלת זהב מהכא וה"ז כשאר מתכות. דבר זה מכריחנו לומר שגזירת הכתוב לפנינו, בענין מנורה הנעשית מזהב, אע"פ שלענין מצות מנורה כך היא גזה"כ ולא אהניא הסברא "דל מהכא מעלת הזהב", מ"מ לענין הלאו שאין לעשות כתבניתם, אכן נקטינן לסברא זו, דדל מעלת זהב מהכא והו"ל כאילו היא משאר מתכות, ואולי כך היא גם כונת ביאורי הגר"א יו"ד שם ס"ק ל"ד. עיי"ש. וע"ע במנח"ח מצוה רנ"ד משי"כ בענין זה. ואכן בספר תרועת מלך על ר"ה סי' ס"ב אות ב', מבאר כך את שיטת התבואות שור, דחסרון גביעים וכפתורים אינו חסרון ופסול בדין כלי-שרת, שהרי חזינן שבשאר מתכות אינו לעכובא. וממילא הוא פסול בעלמא בחסרון זה, במנורת זהב דוקא ולכן לענין הלאו דלא תעשון אתי, לא אכפת לך בפסול זה. ראה כל דבריו שם ומה שמבאר עפ"י דרך זו איסור עשיית כרובים.

בספר משנת חכמים על ה' עכו"ם סי' י"ח מביא, שנשאל: אם יש לאסור מנורת ז' קנים שנעשתה בעיגול ודן הרבה אם האיסור הוא דוקא כעין שהיה במקדש, ועוד דן שם אם **האיסור הוא רק בעשייתם**, ואם **כבר נעשה**, שוב ליכא איסור בהשהייתם והשתמשות בהם. לענין זה ראה גם מ"ש ברכי יוסף שם, מתשובות דבר משה, וכן בספר מקור מים חיים על יו"ד שם ממהר"ם פדואה, ובפתחי תשובה שם ס"ק י"ב, שהביא מתפארת למשה: "שאין איסור אלא בעשייתם, אבל אם נעשו לו ע"י עכו"ם, שוב אין איסור להשתמש בהם, ע"י בעליו".

אמנם בתשובות חבצלת השרון, מהדורא תנינא סי' מ"ו, שהעלה להלכה עפ"י שי' הרמב"ם: "דאיסור זה הוא בכלל מורא מקדש, וה"ז כמו משתמש בשרביטו של מלך", והביא משי"כ בזה המנח"ח וכן החתם סופר בספר תורת משה על התורה פרשת יתרו: "דאי"כ

קונטרס ברור נוסף בדין עשיית מנורה בביהכנ"ס קיאה

מה"ט שוב אין מקום לדון להתיר בנעשה כבר, שיהיה מותר לקיימו, דכיון דיסוד האיסור הוא כמשתמש בשרביטו של מלך, בודאי שיש איסור להשתמש בו, עיי"ש היטב, וראה שם גם מה שדן לענין צורת המנורה, באיזו צורה הוי איסור, ובאיזה צורה אפשר להתיר. וראה גם תשובות חכם צבי סי' ס'.

*

באמת על ספק זה הנוגע לנו הלכה למעשה, כבר עמדו רבותינו הראשונים, הלא הוא רבינו המאירי, בחידושו על עבודה זרה מ"ג, א', שכתב בזה"ל: "בית המקדש וכלים שבו, אסור לאדם לעשות כמותן ממש ואפילו עשו לו גויים, שתשמישן בעצמו נאסר, כלומר לא תשתמשו בדמות שמי וכיו"ל. עכ"ל. הנה מפורש: שאוסר רבינו המאירי גם ההשתמשות בהם ולא רק העשייה, ועיי"ש להרב המהדיר, שהביא מחלוקת הפריהאדמה, בה' עכו"ם פ"ג שאכן אוסר, וחולק על שו"ת דבר משה שהתיר, והמאירי תנא דמסייע לבעל פרי האדמה.

אכן ראיתי בספר נר אהרן להגאון רא"א בורשטיין מטאוריג ז"ל, ר"מ ישיבת מרכז הרב, ע' קמ"ב, שנשאל כיו"ב מרש"י לעוטאן ז"ל, וזה אשר השיב בקצרה: "ע"ד המנורה יש כמה טעמים להתיר, הא' שהיא בודאי זכוכית ואין עושים כלי שרת מזכוכית, והב' דהלכה: **דרך העשיה אסורה ולא ההשתמשות**, ועוד טעמים אשר דכ"ז מותר לכל הדעות". ע"כ לשונו. והנה הלא עינינו הרואות על היתרו השני, שאין איסור בהשתמשות, שאינו פשוט כ"כ. והוא מפורש במאירי לאיסור, וכמו"כ כך עולה לכאורה עפ"י שיטת הרמב"ם וכמשי"כ שו"ת חבצלת השרון, והדברים ארוכים וצריכים ברור.

אמנם כבר הבאנו שאלה זו בתשובתנו דלעיל והזכרנו שכבר האריך הרבה בהלכה זו, מרא דארעא דישאל מרן הגריא"ה הרצוג ז"ל וחלק מתשובתו נדפס בקובץ תורני קול תורה, גליון סיון-אלול תשי"ד, והרבה מדבריו שם כבר הסברנו בס"ד בדברינו הנ"ל, מספרי הראשונים והאחרונים. ראה שם מ"ש גם מדברי העמק שאלה פרשת יתרו, וכן מספר נחל אשכול על האשכול. וכן הביא שם מעשה רב, ממרן הרב הגריא"ה קוק זצ"ל, שלא הקפיד על מנורת שבעה קנים חשמלית, דהואיל ואין לה בית קיבול לשמן, אין היא כדוגמת מנורה שבמקדש ואין לאסור. וראה גם בתשובות מערכי לב להרי"ל צירלסון הי"ד, השמטות סי' ג' שהזכרנו לעיל, שהעלה להתיר במנורה חשמלית שאינה כמנורת המקדש.

על פי משקל ראשון עלה על דעתנו לומר סברא, שאולי לא אסרה התורה עשיית צורת מקדש וכליו, אלא בביתו שלו ולצורכי חולין, אבל לעשות כן בבתי כנסיות שהן מקדש מעט, ולכמה מגדולי הפוסקים, הרי קדושתם מהתורה לעבור כאן בזיון של חולין, אולי ליכא איסור מן הדין. אמנם, אח"כ מצאתי שהדין מפורש לאיסור במכילתא, סוף פרשת יתרו: "לא תעשו לכם, שלא תאמר הואיל ונתנה תורה רשות לעשות בבית המקדש, הריני עושה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ת"ל: לא תעשו לכם". ע"כ. ואמנם התם במכילתא, לא הוזכר

עשיית תבנית מקדש וכליו, אלא עשיית כרובים. אך לכאורה יש ללמוד גם לענין תבנית מקדש וכליו, הואיל ומחד קרא נפקי כל אלו ההלכות, ומי"מ יש להעיר שלא הובא כן להדיא בפוסקים, שהאיסור הוא גם לצורך גבוה בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

ושוב הראוני גם בתשובות יביע אומר, ח"א יו"ד סי' י"ב, שהאריך בהלכה זו והעלה להקל. ועיי"ש שהביא מעוד גדולי הפוסקים מש"כ בזה. וגם עמיתי הגאון ר"א בקשי דורון שליט"א, העלה להתירא במאמרו שנדפס בקובץ ארחות, היו"ל ע"י המועצה הדתית בעירנו חיפה ת"ו, ע"י בדבריו.

תבננא לדינא, כי לפי מה שהעלו הפוסקים יש להקל בתבנית מנורה, אשר חסרים בה אותם הדברים אשר הם לעכובא, ובלבד שתהא בשווה משאר מתכות חוץ מזהב, ובודאי שאין איסור אם אינה עשויה מתכת, אלא עץ וזכוכית וכיו"ב.

ברור מתוך זה, שלא הפסידו המקילים והמשתדלים לקיים מנורה, העשויה דרך כבוד ממתכת שאינה זהב או מעץ, או כתבניתם בציוור ותמונה, כמו סמלה של מדינת ישראל וסמלו של מסדר בני ברית ומנורות העשויות לכבוד בבתי כנסיות ובתי מדרשות לתפארת, ואין צריך להעבירן או להפסידן והנח להם לישראל, שע"י ההסתכלות במנורה זו, יגברו געגועיהם ותפילותיהם לקב"ה, שיחזיר מנורת המקדש למקומה והמקדש על מכונו וכלי המקדש עשויים כהלכתם, כמו שנצטוה משה רבינו ע"ה ובזכות הגעגועים והתפילות, נזכה לבנין שלם ולכלים ראויים להעלות בהם נר-תמיד לפני ה' במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.